

SELECCIÓN DE TEXTOS SOBRE
LA HISTORIA DE LA PSICOLOGÍA
EN CATALUÑA

(En) *La Psicologia a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62, 1981.

Introducció

Parlant amb propietat no existeix una psicologia catalana. La ciència no té nacionalitat ni fronteres. Però sí que té un sentit, en canvi, parlar de la psicologia a Catalunya i de la història de la psicologia a Catalunya, entesa com a exposició històricament raonada de les idees sobre temes psicològics formulades a les terres catalanes al llarg del temps. I és evident que l'esforç per aclarir aquesta història pot ajudar-nos a entendre millor, també, el nostre passat col·lectiu.

Història que per merèixer el seu nom ha de satisfer una doble exigència: Posar en relació les idees i les pràctiques psicològiques a Catalunya amb la situació de la psicologia a la resta del món. I posar en relació les idees i les pràctiques psicològiques amb el conjunt dels sabers culturals i amb les circumstàncies socials i polítiques de cada època.

Gairebé no cal dir que aquest objectiu és difícilment assequible a causa de les seves dificultats intrínseques. I, fins i tot, a causa de la dificultat prèvia de delimitar el subjecte que pretenem d'historiar. ¿Com establir una distinció clara entre les idees psicològiques científiques o paracientífiques i les que no tenen cap pretensió de racionalitat? ¿Com separar allò que és pràctica psicològica d'allò que més aviat és pedagogia o clínica en sentit estricte? ¿I com decidir, àdhuc, quins psicòlegs són catalans i han d'entrar, per tant, en l'àmbit del nostre estudi, i quins no? I no em refereixo, ara, al fet de si amb el nom de Catalunya haig d'entendre els països de cultura catalana, sinó a la qüestió més general que planteja la mobilitat geogràfica de les biografies. ¿Haurem d'incloure-hi Lluís Vives, que fou nat a València, però que emigrà aviat i va passar la resta de la seva vida a Anglaterra i als Països Baixos? ¿Hi inclourem Pere Mata, que des de Barcelona es traslladà de molt jove a Madrid, i Letamendi, que s'hi traslladà quan ja era un home famós? ¿No és discutible, fins i tot, la inclusió de Mira, que nasqué a l'illa de Cuba i va morir setanta anys després al Brasil, havent passat més de la meitat de la seva vida activa a Amèrica?

Diguem en línies generals que entenem per Catalunya l'àmbit geogràfic de la cultura catalana en les diverses èpoques, i que tindrem en compte també l'obra dels catalans establerts fora de Catalunya quan la seva obra ha estat important i ha tingut repercussions en l'àmbit cultural català. Fins i tot amb aquestes ampliacions, la nostra exposició, per raons conegudes i explicables, tendirà inevitablement a concentrar-se en l'espai barceloní.

La psicologia, en el sentit actual d'estudi científic de la conducta humana, és una ciència molt jove, no plenament constituïda, amb teories i escoles enfrontades que disputen encara sobre el seu objecte i el seu mètode.

Però si la psicologia científica és tan jove, la reflexió sobre la naturalesa

de l'home i la seva manera d'actuar ha estat, en canvi, un tema sempre present des que l'home va començar a intentar d'obtenir una explicació racional de la realitat. Tota filosofia, i en general tot sistema ideològic, inclou una explicació de l'home que pot interpretar-se com a psicologia.

I, al costat de la reflexió teòrica, l'interès pràctic per entendre i preveure el comportament i les seves diferències individuals i col·lectives és encara més antic. En tots els temps, els metges, els pedagogs, els moralistes, els militars, els polítics, i no cal dir els comerciants, han basat la seva activitat i els seus èxits en un cert coneixement del comportament humà que eis ha permès de preveure'n les reaccions. Alguns d'ells fins i tot han formulat per escrit i per a la posteritat el resultat de la seva experiència. I certament els escriptors de tots els temps han convertit sovint en creació estètica les seves observacions sobre el comportament humà.

Sigui quina sigui l'opinió que ens mereixin aquests coneixements des de la nostra perspectiva científica actual, certament en constitueixen el precedent històric. Però en certs casos descobrim a més a més que mantenen una vigència que la nostra ignorància històrica no ens permetia de sospitar. Són pedres essencials de la reconstitució que ens proposem i, en la mesura de les nostres possibilitats, caldrà tenir-les en compte.

Recordant el que he dit sobre la relació entre saber psicològic i circumstàncies culturals i socials, és fàcil de deduir les etapes en què haurà de distribuir-se l'exposició. Una primera part es referirà a les idees psicològiques dels autors catalans medievals i renaixentistes. Una segona part tractarà de l'establiment de la psicologia científica, ço és, de la psicologia a l'època moderna. En principi, aquesta part hauria d'enllaçar directament amb l'anterior. Però, com és sabut, a les regions d'Europa més avançades intel·lectualment la psicologia, com a ciència positiva, no sorgeix fins a les acaballes de l'anomenada edat moderna. I l'endarreriment cultural de Catalunya, originat per fets prou coneguts, fa que la participació catalana en aquest procés sigui insignificant i que àdhuc la recepció de les noves orientacions es faci amb retard. Per això aquesta segona part tractarà quasi exclusivament del segle XIX i parlarà de filòsofs i de metges més que no pas de psicòlegs en sentit estRICTE. A final del segle XIX, l'obra de Turró enllaça ja directament amb l'elaboració de la nova psicologia i amb ell comença una tercera etapa. Etapa que coincideix amb el retrobament de la identitat catalana, la renaixença cultural, l'aconseguitment d'estructures polítiques i, més tard, amb la integració de la Universitat en aquest procés. Etapa en la qual ja es pot parlar d'una activitat directament psicològica i relativament intensa. És cert, però, que és una activitat dirigida sobretot a l'aplicació, que la Universitat en resta encara al marge. I és cert sobretot que és una etapa decebedorament curta, interrompuda molt aviat per la guerra.

És sols després de la guerra i d'una postguerra massa llarga que la psicologia s'estableix sòlidament a la Universitat i comença una certa activitat de recerca, al mateix temps que la psicologia com a professió assolix un reconeixement social. És, però, una etapa massa pròxima per a considerar-la amb prou perspectiva històrica i queda així, en principi, fora del nostre propòsit.

Si formular l'esquema que acabo de resumir és relativament fàcil, realitzar-lo en forma coherent i equilibrada té totes les dificultats que corresponen a un primer intent, i em sentiria més tranquil si aquest text es titulés "Materials per a una història de la psicologia a Catalunya". Història que ningú no pot imaginar que sigui brillant i que més aviat és ben modesta. Però, brillant o modesta, és la nostra, i és a partir d'ella que hem d'intentar de millorar-la. I conèixer-la una mica millor pot ésser una manera de contribuir-hi.

La introducció al mètode experimental

Al llarg del segle XIX se succeeixen les disputes apassionades entre els partidaris de convertir les ciències de l'home —la medicina en primer lloc, però també la psicologia— en ciències positives basades en l'experimentació, i els qui s'oposen a aquesta idea o en denuncien les limitacions.

Però fins i tot els defensors més aferrissats de l'actitud científica són encara homes purament teòrics, que expressen aquesta opinió en nom d'una ideologia. En algun moment, ha d'arribar l'hora en què algú deixi de cantar les excel·lències de la ciència i es posi a col·laborar en el seu progrés utilitzant els seus mètodes. Pel que fa al terreny científic de què estem parlant, la psicologia, aquest algú fou Ramon Turró.

Naturalment no surt del no-res o per generació espontània. Comença a treballar al costat del doctor Jaume Pi i Sunyer i col·labora molts anys amb el fill d'aquest, August Pi i Sunyer, de manera que pertany de ple dret a l'escola catalana de biologia. Però aquí parlem de psicologia, i hem de reconèixer que amb Turró comença una manera de considerar i d'investigar els temes psicològics que està a to amb allò que al nostre segle s'entén per psicologia científica.

La figura de Turró es pot considerar significativa també en un altre sentit. La majoria dels homes que hem tingut en compte en una història de la psicologia a Catalunya al segle XIX acaben a Madrid. Mata i Monlau s'hi traslladen en plena joventut l'any 1843, l'un cercant-hi un camp adequat a les seves ambicions, l'altre un lloc a l'ensenyament oficial. Letamendi s'hi trasllada el 1878, el moment de la Restauració, quan ja és un catedràtic conegut, buscant-hi una projecció major que la que pot oferir-li la Facultat de Barcelona. També Martí d'Eixalà morí accidentalment a Madrid, on el portà el seu càrrec de diputat a les Corts. Turró, en canvi, també va a Madrid, però en torna per establir-se definitivament a Barcelona.

Ja sé que la seva anada i el seu retorn són, en definitiva, fets anecdòtics, que depenen d'imponderables. Però es poden prendre com a símbols d'una situació perfectament real. Durant la primera part del segle XIX i fins i tot durant bastants anys més, per aconseguir prestigi i influència intel·lectuals cal traslladar-se a Madrid. I no és que el Madrid del segle XIX sigui un empori de cultura, però sí que és el lloc on hi ha els centres de decisió i de poder, i per tant de prestigi i d'influència. Comparada amb Madrid, Catalunya és província.

A finals de segle, i d'una manera brusca, els catalans s'identifiquen amb la seva cultura i Catalunya deixa de ser provinciana: els trasllats a Madrid com una manera de trobar un ambient més favorable o d'aconseguir una major influència intel·lectual es fan excepcionals. Comencen a sorgir, en els diferents camps del saber, mestratges i escoles amb continuïtat.

Continuïtat només relativa, val a dir-ho, i també en aquest sentit la figura de Turró es pot considerar simbòlica. Perquè Turró, amb un esforç abnegat, aconsegueix fer de l'Institut Municipal un laboratori d'investigació i aplegar al voltant seu un equip de col·laboradors. Els laboratoris experimentals que a començament de segle funcionen a París o a Cambridge, a Berlín o a Leipzig, no són gaire millors que el de Barcelona, ni els qui hi treballen tenen més qualitat. Però han continuat funcionant millorant-se al llarg de tres quarts de segle, mentre que el nostre no sobreviu al seu fundador. Evidentment, és difícil que un Ajuntament es faci responsable de la continuïtat d'una política d'investigació, que es més aviat tasca de la Universitat. Però ja hem vist que, a la Universitat, a la mort d'en Llorens la possible continuïtat de la seva escola queda trencada en flor. I si Pi i Sunyer i la seva escola universitària de biologia semblen de moment més afortunats, la guerra s'encarregarà de liquidar-ho. La figura de Turró, símbol de la represa cultural catalana i de la incorporació a l'espèrit científic en psicologia, pot considerar-se també símbol de la tràgica discontinuïtat que ha presidit, esperem que només fins ara, la nostra història.

VI. El moviment de renovació pedagògica i la seva repercussió en la psicologia.

Panorama de conjunt

A començament del segle XX Catalunya aconsegueix una fórmula d'autonomia política que representa la culminació del procés de recuperació cultural iniciat amb la Renaixença. Uns grups d'homes, representants d'una burgesia catalanista i liberal, dirigits amb intel·ligència per Prat de la Riba, fan de la Mancomunitat un instrument de govern molt eficaç i en pocs anys porten a terme una tasca extraordinària. Bona part de les institucions en què encara avui recolza la cultura catalana es creen en aquells anys.

A part del canvi de clima que es produeix i al qual ja he al·ludit abans en dir que, al tombant de segle, Catalunya, culturalment parlant, deixa de ser província, alguns aspectes concrets d'aquesta tasca tenen una relació directa amb el nostre tema. En primer lloc, l'obra realitzada en el camp de l'educació.

El moviment de renovació educativa és, com se sap, més antic, i en alguna de les seves manifestacions s'havia identificat ja amb el catalanisme. Fins i tot altres institucions, com l'Ajuntament de Barcelona amb el cèlebre pressupost extraordinari d'educació de 1908, s'havien avançat a promoure la renovació. Però res d'això no pot dissimular la importància de la tasca que mena a cap la Mancomunitat en aquest camp, especialment respecte a la preparació i capacitació professional dels mestres. En tot cas és evident que un

esforç de renovació educativa suposa, entre altres coses, unes certes idees sobre el nen i el seu comportament, o sigui unes certes idees psicològiques. Caldrà, doncs, que parlem d'aquestes idees, i dels homes que les elaboren. I referir-nos a la fundació d'un Laboratori de Psicologia Experimental destinat a promoure la investigació psicopedagògica i la formació pràctica en aquest camp dels futurs mestres.

A més a més de la preocupació per l'ensenyament primari y per la formació de mestres, una part important de la tasca pedagògica de la Mancomunitat es refereix a la formació professional. Cal posar en relació aquest aspecte amb la política social dels homes de la Mancomunitat, que pretenen preparar la mà d'obra especialitzada que el desenvolupament industrial de Catalunya requereix. Al servei d'aquest objectiu, no sols munten escoles professionals, sinó que, seguint l'exemple que s'està difonent a Europa, estableixen un centre d'orientació professional que acabarà convertint-se en el principal estímul de l'activitat psicològica a Catalunya.

Afegim-hi que tot això passa fora de la Universitat que, com a institució, continua estant al marge del progrés de recuperació cultural, malgrat que, mig segle abans, les primeres veus de la Renaixença en vagin sortir. Per compensar l'absència de la Universitat, la Mancomunitat posa en marxa institucions com l'Institut d'Estudis Catalans.

L'activitat dels homes de la Mancomunitat, tan intensa, és, desgraciadament, de curta durada. L'any 1923 es proclama la Dictadura del general Primo de Rivera i, poc després, desapareixen la majoria de les institucions creades en aquest període. L'Institut d'Orientació és una de les poques que en sobreviuen. La interrupció s'acaba, però, aviat amb la proclamació de la República l'any 1931, i encara que els polítics que ara ocupen el poder són de signe diferent, la veritat és que, en el terreny cultural i educatiu, la Generalitat continua els camins oberts per la Mancomunitat i que també les persones que asseguren la tasca renovadora són, en molts de casos, les mateixes. Amb una novetat important: en aquesta època, la Universitat, convertida en Universitat Autònoma, s'incorpora decididament al moviment de superació cultural de Catalunya i adquireix una nova vitalitat.

Per conveniència de l'esposició, he distribuït aquesta temàtica en dos capítols, deixant per al segon tot allò referent a l'Institut d'Orientació Professional i la seva relació amb la Universitat en temps de la Universitat Autònoma.

Pedagogia i psicologia

La història detallada i aprofundida del moviment de renovació pedagògica a Catalunya, i dels homes que l'han impulsada, encara està per escriure. Comencem, però, a comptar amb aproximacions molt valuoses. Naturalment, aquest no és el lloc de parlar-ne i em limito a assenyalar els aspectes psicològics de les doctrines pedagògiques més influents i dels homes més representatius del moviment.

Quant a les influències sobre la manera d'entendre la pedagogia, crec

que no hi ha dubte que la més forta és la de la pedagoga italiana Maria Montessori. Com se sap, la Montessori va començar treballant amb retardats mentals i, encarregada d'organitzar una escola municipal per a nens petits —Casa dei Bambini—, va aplicar a la seva organització el que havia après amb els retardats. Sobre el seu mètode, van arribar molt aviat notícies a Barcelona —un article a la “Revista de Educació” de Barcelona, el 1912—; poc després, Palau Vera va anar a Roma per estudiar-lo i, juntament amb Homs, el donà a conèixer a l'Escola d'Estiu. La seva difusió va ser molt ràpida, es van anar creant escoles afiliades al nou mètode i la Montessori passà una llarga temporada a Barcelona. De fet, l'escola montessoriana és l'única modalitat d'escola nova que s'aplica sistemàticament i en forma fidel a Catalunya.

Les característiques bàsiques del mètode montessoria es poden resumir en l'exercici sistemàtic de l'activitat dels sentits amb vista al seu desenvolupament, que es converteix així en la base de l'educació intel·lectual i estètica del nen, i en el clima de llibertat que envolta el nen, destinat a provocar la seva autodisciplina. A aquestes dues característiques expressades del mètode, podem afegir-hi un cert individualisme, donat que el mètode se centra en les relacions del mestre amb els infants individualment considerats, i un cert espiritualisme, implícit en els ideals personals de la doctora Montessori i que impregna tot el seu ensenyament.

Decroly, el gran impulsor de l'escola nova, havia estat conegut ja abans que la Montessori, puix que Badrina l'havia visitat a Brussel·les, però la seva metodologia sols es pot dir que exerceix una influència real en temps de la República, per obra, entre d'altres, d'Anna Rubies. També en aquest temps es coneix l'obra de Freinet, que intervé a l'Escola d'Estiu de l'any 1933.

També és important la influència del pensament de l'americà Dewey, donat a conèixer ben aviat, l'any 1911 a la “Revista de Pedagogia” i el 1917 a l'Escola d'Estiu, a través d'un curset de Palau Vera. El 1925 es publicà la traducció catalana d'*El meu credo pedagògic* i posteriorment foren traduïts al castellà bona part dels seus llibres. Una de les seves idees més populars és la de les repúbliques d'infants que, àdhuc admetent que són comunitats artificials i dirigides des de dalt, poden considerar-se una compensació útil a l'individualisme de la pedagogia de la doctora Montessori.

Tocant a l'aportació de la psicologia científica a la renovació de la pedagogia, cal citar en primer lloc Claparède, director de l'Institut Rousseau de Ginebra. Ja el 1918, Creixells publicà un article sobre Claparède als “Quaderns d'Estudi”. Poc després (1921) es traduí al castellà el seu llibre sobre la psicologia del nen i la psicologia experimental, que va consagrar entre els educadors la idea que la pedagogia ha de basar-se en el coneixement científic del nen i que aquest coneixement sols pot resultar de la ciència experimental. La mesura objectiva i els mètodes estadístics són, per Claparède, els aspectes més destacats del mètode científic.

Claparède no sols era un brillant teoritzador de la renovació educativa —amb el que ella nomena pedagogia funcional—, sinó un difusor eficaç de les noves orientacions. Va venir sovint a Barcelona, on tenia un gran prestigi, i va fer molt per establir lligams entre els pedagogs catalans i l'escola psicopedagògica de Ginebra. Un bon nombre de mestres catalans van anar a Ginebra,

uns per seguir-hi cursets d'estiu, d'altres per seguir-hi ensenyaments més regulars. Entre ells Pere Roselló, que es quedà a Ginebra i assumí la direcció del Bureau International d'Éducation, creat per la Societat de Nacions.

De Piaget, el membre més il·lustre de l'Escola de Ginebra, se'n parla ja als "Quaderns d'Estudi" l'any 1922. Els anys següents, Piaget visità privadament Catalunya de la mà del seu amic Roselló. L'any 1930 donà una conferència a Barcelona, i poc després es van traduir al castellà els seus primers llibres, que trobaren un gran ressò.

A aquesta relació de psicòlegs, hem d'afegir-hi encara Wundt, conegut per traduccions, i Binet, autor de la primera escala mental, coneguda molt aviat a Barcelona.

I podem afegir-hi encara els filòsofs teòrics de l'educació. Cap a l'any 1920, Ors i els "Quaderns d'Estudi" donen a conèixer el pragmatisme de William James, relacionat amb la pedagogia de Dewey. És clar que hi ha una influència possible molt més propera: la de la Institució Lliure d'Ensenyament. Però la veritat és que els esforços renovadors de Barcelona i de Madrid avancen paral·lelament sense gaires influències ni contactes mutus. Sols durant la República es produeix una influència efectiva simbolitzada en primer lloc per la figura de Joaquim Xirau, deixeble de Cossío a Madrid i degà de la Facultat de Filosofia de la Universitat Autònoma de Barcelona, a qui em referiré més endavant. Xirau popularitza a Catalunya les idees pedagògiques de Spranger, centrades en la filosofia dels valors i de la cultura i en la idealització de la tasca pedagògica com a realització personal.

Pel que fa a les personalitats del moviment renovador significatives per a una història de les idees pedagògiques, entenc que cal posar en primer lloc Eugeni d'Ors i Alexandre Galí.

La psicotècnica a Catalunya

L'Institut d'Orientació Professional

Al llarg de vint anys l'Institut d'Orientació Professional, anomenat més tard Institut Psicotècnic de la Generalitat, representa a Catalunya la psicologia aplicada i, en certa mesura, la psicologia general, amb brillantor i eficàcia, i si no és l'única institució que s'ocupà d'aquest camp si que n'és la més important i coneguda. En un repàs de la història de la psicologia a Catalunya mereix una atenció especial.

L'any 1913, la Diputació de Barcelona, presidida per Prat de la Riba en el marc dels seus projectes de reforma social, crea un Museu Social, a l'estil dels que funcionen en algun país europeu. El Museu pretén oferir informació sobre tota mena de problemes relacionats amb el treball i els treballadors. Una tasca variada que inclou difondre informació sobre lleis i sobre institucions, elaborar estadístiques, organitzar exposicions i establir una borsa de col·locacions. És també tasca del Museu, i és el punt que aquí ens interessa, procurar millorar l'aprenentatge. Aquesta darrera tasca es considera tan important que s'encarrega al secretari del Museu, l'advocat Josep Ruiz

Castella, que visiti, a diferents països d'Europa, institucions que assumeixen aquesta tasca. Seguint les seves suggerències, l'any 1914 es crea el Secretariat d'Aprenentatge.

El Secretariat pretén orientar una política d'aprenentatge i, en aquesta perspectiva, publica una guia de l'aprenent i models de contractes d'aprenentatge típics i suggereix possibles mesures legislatives. Però també, i seguint el que ja es fa en alguns centres de l'estranger, aconsella als joves que s'acosten al Secretariat l'ofici per al qual semblen més dotats i en el qual poden esperar millors oportunitats de trobar feina i reeixir. La fitxa del primer noi orientat porta la data de 4 de novembre de 1915.

La tasca del Secretariat pren aviat volada i es considera tan útil que la Diputació decideix la seva transformació en Institut d'Orientació Professional, en el qual col·laboraria també l'Ajuntament de Barcelona. El reglament de funcionament s'aprova pel novembre de 1918 i el nou Institut s'installa al pis principal de la casa que porta el número 5 del carrer de Sant Honorat.

N'assumeix la direcció el mateix Ruiz Castella i el consell tècnic és constituït pels senyors Ainaud, director dels Serveis de Cultura de l'Ajuntament; Tallada, director del Museu Social; Tarragó, professor de l'Escola del Treball, i la senyora Bonmaison, directora de l'Institut de Cultura de la Dona. En l'estructura del nou institut es preveu l'existència de dos departaments, d'antropometria i de psicometria, per a ocupar els quals es nomena, després de l'oportú concurs, Lluís Trias de Bes i Emili Mira, dos joves llicenciats en Medicina. La resta del personal la constitueixen un secretari general, Josep Barbey, encarregat del servei d'informació; Granada, administratiu, que després s'ocupa de les tasques estadístiques; Júlia Francolí, auxiliar, i Vicens Solani, conserge. Els tres últims continuaran a l'Institut, a través de totes les vicissituds, fins a la seva jubilació, bastants anys després de la guerra.

L'Institut té per missió fonamental l'orientació professional dels nois que ho demanen directament o a través de les seves famílies. Les tècniques que utilitza són similars a les que s'utilitzen en Instituts semblants que comencen a aparèixer a diferents llocs d'Europa, però cal, de tota manera, un cert treball d'investigació per posar a punt les proves que s'utilitzaran als exàmens i les regles per a interpretar-les, com també les descripcions d'oficis i professions en termes útils per a l'orientació. Aquesta tasca correspon al personal tècnic que s'ha incorporat a l'Institut i, en primer lloc, als metges Trias i Mira. Al mateix temps l'Institut ha de difondre en les escoles i entre les famílies la conveniència i la utilitat de l'orientació.

Molt ràpidament, l'Institut de Barcelona adquireix un gran prestigi entre els especialistes de la matèria, fins al punt que, amb motiu de la Primera Conferència Internacional de Psicotècnia (Ginebra, 1920), Claparède, director de l'Institut J. J. Rousseau i màxima figura de la psicologia escolar, proposa, i així s'acorda, que el segon congrés se celebri a Barcelona com a reconeixement internacional del funcionament modèlic de l'Institut. La Conferència (Barcelona, 1921) constitueix un punt àlgid en la vida i en el prestigi de l'Institut.

Dos anys després, setembre de 1923, es produeix el cop d'estat del

general Primo de Rivera, i al cap de poc se suprimeix la Mancomunitat i la nova Diputació es mostra cada vegada menys disposada a sostenir l'Institut, mentre que l'Ajuntament li retira la subvenció. A més a més, el director està malalt. La situació es fa insostenible, i quan la desaparició de l'Institut és imminent (any 1924) la Diputació accepta una fórmula per a mantenir-lo reduint-ne les despeses. D'acord amb ella, l'Institut es converteix en Sección de Orientación de la Escuela de Trabajo i passa a ocupar un local al mateix edifici de l'Escola. Se suprimeix també la retribució del director, o sigui que causa baixa Ruiz Castilla, i Mira acumula al seu càrrec d'encarregat de psicotècnia la direcció de l'Institut. Són baixa també el secretari i l'encarregat d'informació.

Justament quan l'Institut sembla a punt de desaparèixer rep, des d'una altra banda, un reforç. El Ministeri de Treball espanyol posa en marxa una política de formació professional que preveu el funcionament de centres oficials d'orientació professional. El 1928 es publica l'Estatut de Formació Professional, en el qual es reconeix l'existència de dos instituts psicotècnics, un a Madrid i un a Barcelona, i s'hi preveu la creació d'oficines provincials.

La Sección de Orientación de la Escuela de Trabajo torna, doncs, a canviar de nom i es converteix en Instituto Psicotécnico de Barcelona. Mira continua essent-ne director.

Així, l'Institut aconsegueix de travessar sense canvis substancials l'etapa de la Dictadura. El seu esquema de funcionament i el seu prestigi a l'exterior es mantenen intactes. El nou director, que des de fa temps era la personalitat central de l'Institut, és la garantia d'aquesta continuïtat, però al mateix temps, i atès que malgrat la propaganda i el prestigi el volum de demandes d'orientació continua essent escàs, aconsegueix que l'Institut s'encarregui de la selecció per a certs tipus d'ocupacions amb incidència pública.

Amb la República (1931) i l'autonomia de Catalunya (1932), l'Institut canvia el seu nom pel d'Institut Psicotècnic de la Generalitat. Més important encara que el canvi de nom és el fet que la seva activitat adquireix una nova dimensió. Sense abandonar, ben al contrari, les tasques d'orientació i de selecció i la investigació necessària per tal de donar-los suport, es pretén investigar també en camps no directament lligats a l'orientació. I, sobretot, s'inicia amb molta empena una tasca docent en diferents àrees de la psicologia, en relació amb la Universitat i dirigida a un públic interessat, constituït en bona part per ensenyants.

La postguerra

Aquest llibre ha estat pensat com una introducció històrica de la psicologia a Catalunya, i parlar de la situació actual escapa, per tant, al seu plantejament. Hi estem massa personalment implicats i ens falta perspectiva per poder analitzar-la històricament. Però el que anomeno situació actual, en realitat va començar fa quaranta anys, i quaranta anys són molts perquè no hi dediqui algun comentari. Serà un comentari volgudament esquemàtic i amb una intenció diferent de la dels capítols anteriors. Si en parlar del

passat m'he referit sobretot a una homes i a unes doctrines, ara em referiré més aviat a la psicologia com a fet social. Tractaré, en concret, de l'ensenyament de la psicologia i de la psicologia com a professió.

El final de la Guerra Civil significa, com és ben sabut, una crisi greu de les institucions científiques i culturals de Catalunya, que perden bona part dels seus homes per l'exili o per la depuració, i es veuen obligades a desconectar-se de la cultura catalana i a renunciar a l'ús de la llengua.

Com tants altres llocs, l'Institut, desapareguda la Generalitat, torna a dependre de la Diputació i torna a canviar de nom. Ara es dirà Institut de Psicologia Aplicada y Psicotecnia. Els seus dos directors, Mira i Xirau, s'han exiliat, però queden bona part dels col·laboradors i un d'ells, l'enginyer Manuel Borràs, assumeix la direcció de l'entitat i procura assegurar-ne la supervivència i fins i tot un cert nivell d'activitat, no sols en les tasques de selecció i orientació, i especialment els exàmens d'aptitud per a conduir, sinó també en alguns intents d'elaboració o baremació de tests. Durant uns anys, l'Institut és l'únic lloc on es fa alguna tasca que es pot qualificar de psicològica. L'any 1968 se celebra el cinquantenari de la fundació de l'Institut posant una làpida al seu primitiu local, al carrer de Sant Honorat.

Però amb el pas del temps, a partir del final de la Guerra Mundial i de la relativa normalització de relacions exteriors, uns anys després es comença a manifestar entre el públic una decidida afeció per la temàtica psicològica en totes les seves manifestacions, normals i patològiques.

Llibres i pel·lícules exploten aquest interès. Al mateix temps, es difonen a les escoles els exàmens psicotècnics per diagnosticar les aptituds dels alumnes. L'Institut Municipal d'Educació de Barcelona on, durant una temporada, s'intenta mantenir almenys el record del que havia estat la tasca de l'Ajuntament en el camp educatiu, participa en aquesta difusió. Comença també a les empreses l'interès pels exàmens de selecció de base psicotècnica. Enric Cerdà publica un *Manual de psicologia aplicada* que té una gran difusió. En acostar-se l'any 60, i coincidint amb el boom industrial, ja no és sols la selecció sinó tots els aspectes psicosocials de l'organització que desperten interès. Apareixen empreses de formació de directius i empreses d'assessorament psicosocial, es multipliquen els cursos de "relacions humanes" i comencen a aparèixer cursos amb finalitats de desenvolupament personal o terapèutic.

L'ensenyament universitari

Però al costat d'aquest interès públic tan atret per la psicologia i tan mancat d'esforços per a satisfer-lo o per a aprofitar-lo, constatem un buit absolut tant en la investigació psicològica com en la formació de psicòlegs.

Si volem ser més exactes, podem precisar que l'únic ensenyament de caire psicològic que ofereix la Universitat es redueix a algunes assignatures soltes en algunes carreres. Concretament, la llicenciatura en Filosofia inclou una assignatura de psicologia general, la llicenciatura en Pedagogia, una de psicologia general i una de psicologia del nen i de l'adolescent i la llicencia-

tura en Medicina, una assignatura de psicologia. L'any 1960, una vegada jubilat el catedràtic doctor Pere Font i Puig, els encarregats d'aquests ensenyaments són Francesc Goma, Ignasi Aragó, Jeroni Moragas i Enric Cerdà.

Aquesta situació contrasta fortament amb el que està passant a Madrid. També allà l'Institut de Psicologia ha perdut una part dels seus col·laboradors, i el doctor Germain ha hagut de deixar-ne la direcció. Però molt aviat, el 1948, per l'interès de P. Barbado, neoescolàstic que s'interessa per la psicologia experimental, es crea al Consell Superior d'Investigacions Científiques un Departament de Psicologia Experimental, i per suggerència de Yela, que s'ha preparat a Chicago per portar el Departament, però que desitja connectar amb la tradició anterior, se n'ofereix la direcció a Germain. Al seu voltant es forma un grup de joves aprenents d'investigadors que procuren mantenir-se al corrent dels progressos de la psicologia i difondre'n les novetats teòriques i aplicades. A partir d'aquest grup, l'any 1955 es funda la Societat Espanyola de Psicologia, i el mateix any l'Escola de Psicologia de la Universitat de Madrid per oferir a licenciatos universitaris la formació en psicologia aplicada en tres especialitats: pedagògica, clínica i industrial. L'Escola té èxit tot seguit i recluta un bon nombre d'alumnes inclusivament alguns que s'hi traslladen des de Catalunya com a única manera d'aconseguir un ensenyament i un títol acadèmic en Psicologia. La comparació com deia, resulta aclaparadora.

En fer-me càrrec, l'any 1961, de la càtedra de Psicologia de la Facultat de Filosofia de Barcelona, el meu objectiu sols podia ser remuntar aquest desnivell. El fet d'haver format part de l'equip del Departament de Psicologia del Consell i de l'Escola de la Universitat havia de facilitar-me la tasca.

Uns cursos lliures de psicologia, amb vuit matèries principals, són el primer assaig de l'Escola de Psicologia de la Universitat de Barcelona, que s'inaugura l'any 64, oberta a postgraduats universitaris que, després de tres anys d'estudi, poden rebre el diploma universitari de psicologia aplicada. A diferència de l'Escola de Madrid, sols s'estableixen les especialitats pedagògica i industrial, ja que, simultàniament i per iniciativa del doctor Sarró, catedràtic de Psiquiatria, la Facultat de Medicina estableix una escola de psicologia clínica. L'Escola es manté durant una colla d'anys i, malgrat que no rep cap ajuda ministerial, aconsegueix un nivell respectable i compleix una funció important, ja que durant un temps és l'únic lloc a Catalunya on es pot adquirir una preparació psicològica.

És, però, només un primer pas. Per l'agost de 1968, el Ministeri autoritza a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Madrid l'establiment d'una llicenciatura de psicologia. Immediatament, la Facultat de Barcelona demana poder fer el mateix. L'autorització arriba a començaments d'octubre, quan el curs està ja pràcticament començat, però, amb esforç d'improvisació, a la qual cosa, desgraciadament, estem massa acostumats, s'aconsegueix que també a Barcelona comenci la llicenciatura aquell mateix curs. El desnivell comença a compensar-se.

Com totes les altres especialitats de la Facultat de Lletres, la nova llicenciatura en psicologia consta de dos anys d'estudis comuns i tres d'especialització. L'anomenat "Pla Maluquer", introduït a la Facultat de Barcelona

l'any següent, no canvia aquesta estructura, però permet una major optativitat. El curs 73-74, amb el "Pla Suárez", es torna a un sistema més rígid, però que permet introduir un bon nombre d'assignatures psicològiques als primers anys. Successius retocs d'aquest pla han permès arribar a un *curriculum* d'ensenyaments psicològics pràcticament independent de les seccions reïnes, Filosofia i Pedagogia, de tal manera que la conversió, que sembla propera, de la secció de Psicologia en Facultat no farà més que donar estat legal a una situació de fet des del punt de vista acadèmic.

Des de la seva implantació, la llicenciatura en psicologia ha demostrat una força atractiva extraordinària, de tal manera que, al cap de quatre anys, era ja la més nodrida de la Facultat. En l'actualitat —curs 1979-1980—, el nombre d'estudiants matriculats als cinc anys de què consta la carrera ascendeix a tres mil cinc-cents, dels quals uns quatre-cents són estudiants de darrer curs. Cal afegir que a Tarragona i a Ciutat de Mallorca des de fa temps, funcionen delegacions de la Facultat (la de Mallorca convertida recentment en Facultat dins de la Universitat de les Illes) i que a tots dos llocs es pot estudiar psicologia. I cal tenir en compte, sobretot que a la Universitat Autònoma de Barcelona, radicada a Bellaterra, funciona també una llicenciatura en psicologia que aquest any compta amb un miler d'estudiants.

Aquest creixement explosiu, que ha fet passar la secció de Psicologia, en deu anys, de no existir a tenir més alumnes que moltes facultats, ha provocat, entre altres coses, una creixuda paral·lela del professorat que, a la secció de la Universitat de Barcelona, ha passat de quatre persones ocupades en funcions docents el primer any a una seixantena en l'actualitat. I afegint-hi les de la Universitat Autònoma, passen de cent-vint.

Aquest creixement del professorat ha plantejat probablement els problemes més greus. En la mesura possible, s'han incorporat professors amb experiència docent, com els ja citats Gomà, Aragó i Moragues, aquest darrer, desgraciadament, mort molt aviat. O com el doctor Torrens-Ibern, també malauradament traspasat, catedràtic d'Estadística a l'Escola d'Enginyers i antic col·laborador de l'Institut, que insistí a participar en la represa de la psicologia i a aportar-hi els seus coneixements i els seus alumnes (Batallé, Domènech). També l'Escola de Psicologia ha estat un bon banc d'assaig. Però, en certs casos, ha calgut confiar en la pura improvisació i més d'un ha passat directament dels rengles dels alumnes a la tarima del professor.

El creixement tan ràpid de l'alumnat ha obligat a concentrar tots els esforços i tots els recursos disponibles en l'organització de l'ensenyament i ha fet molt difícil, per tant, dedicar atenció a altres tasques importants, i entre elles a la recerca. Malgrat totes les dificultats, mai no s'ha renunciat al convenciment que l'ensenyament universitari sols pot mantenir la seva qualitat si s'acompanya d'una certa activitat de recerca.

Després d'uns anys d'atonía i d'aïllament, la manera més eficaç de promoure i d'orientar aquesta activitat era entrar en contacte amb el que es feia fora de les nostres fronteres. Per diferents raons, i entre altres perquè això referma una connexió anterior, els contactes més fàcils d'establir i més fructífers a curt termini eren amb l'Escola de Ginebra. El 1970, Jean Piaget és nomenat doctor Honoris Causa de la Universitat de Barcelona.

Col·laboradors seus —Inhelder, Sinclair— vénen amb freqüència a Barcelona i alumnes de Barcelona aprenen el camí de Ginebra. Els intercanvis s'amplien a diferents departaments universitaris francesos —Zazzo, Oléron i el CRESAS. Afegim-hi encara els noms d'Ajuriaguerra, Richelle i altres. Amb el temps, els contactes s'amplien al món anglo-saxó.

Tots aquests contactes responen a una preocupació molt viva i fàcilment comprensible per la psicologia infantil i per les aplicacions pedagògiques de la psicologia. Entre els seus resultats podem citar els treballs de Genoveva Sastre, Montse Moreno i el seu equip. Els de l'equip dirigit per Cèsar Coll i el seu llibre sobre l'activitat exploratòria del nen. La tasca de Miquel Serra i altres col·laboradors de l'Institut Fonològic. O la recerca de Carmen Àngel sobre la psicomotricitat infantil. En un terreny acostat podem situar els estudis sobre llenguatge infantil: Siguan, Triadó, Solé...; i sobre bilingüisme: Siguan, Arnau, Boada. I la reflexió sobre la psicopedagogia de C. Genovart.

Comença a ser important la tasca que es mena a cap en el camp de la psicologia experimental, influïda molt més per les escoles americanes. Els llibres d'Arnau sobre la motivació en el comportament, de Tous sobre les variables intermèdies i d'Anguera sobre les tècniques d'observació en són exemples prou demostratius. La direcció més estrictament conductista i fins i tot skineriana ha influït més al departament de la Universitat Autònoma, per la presència de Julià, Bayés i García Sevilla.

En estreta relació amb aquesta orientació, cal citar la teoria terapèutica de la modificació de la conducta iniciada ja fa temps per Toro i el seu equip a l'Institut Galton i a l'Hospital Clínic.

I també cal posar en relació amb la direcció experimental la recerca en psicofisiologia, que ja comença a tenir certa entitat (Ballús, Sánchez Turet) i els coneadors de la neuropsicologia (Barraquer, Freixa).

Quant al psicodiagnòstic, correspon més aviat a la psicologia aplicada, però requereix també una elaboració teòrica, tant per l'anàlisi estadística —i ja he dit com l'escola del doctor Torrens ha estat fructífera—, com per la teoria de les proves: López Feal, Forns, E. Domenech. És cert de totes maneres que actualment les proves psicomètriques desperten una clara malifiança i que es produeix un desplaçament cap a les proves projectives i altres modalitats de diagnòstic, la qual cosa no sempre significa un major rigor.

Quant a la psicologia social, i especialment la del grup, és cert que atreu actualment l'atenció, però també ho és que l'atenció es dirigeix a les seves utilitzacions pràctiques per a la informació, la formació i la teràpia, i que els esforços per aclarir-ne la problemàtica de fons son escassos. (Munné...) El mateix pot dir-se de la psicologia del treball i de l'organització, camp pràcticament encara no tocat per la investigació entre nosaltres, encara que cal confiar que la situació canviarà aviat. (Mateu).

El camp de la patologia i de la psicoteràpia està igualment dominat per les aplicacions pràctiques i, a més, els seus aspectes bàsics corresponen en bona part a la psiquiatria. Vull citar, de totes maneres, alguns exemples importants d'investigació en aquest terreny: el llibre de Tizón, intent de fonamentació teòrica de l'explicació psiquiàtrica, la sistematització de Vallejo

i col·laboradors i els estudis de Salinas sobre la dinàmica familiar de l'esquizofrènia.

Capítol a part mereix l'activitat del corrent psicoanalista a Catalunya representat principalment per l'Institut Català de Psicoanàlisi (Júlia Coromines, Pere Folch i Mateu, Bofill...).

I, per acabar, és també important l'esforç de Caparrós per aclarir el passat històric de la psicologia, traduït en un llibre recent.

Aquesta activitat investigadora es manifesta en articles i en llibres, dels quals n'he citat alguns, i per tant en revistes i en col·leccions de llibres. Les col·leccions de llibres de psicologia que es publiquen a Barcelona, o més en general que es venen a Barcelona, no editen, ni de bon tros, solament autors locals; més aviat depenen sobretot de traduccions. L'examen dels seus catàlegs ens permet fer-nos una idea sobre les preferències del públic interessat per la psicologia. La primera deducció és que és un mercat molt ampli i que s'hi publica molta cosa amb temàtica psicològica, potser massa; en tot cas, es publica bo i dolent indiscriminadament. És clara també la preferència per la psicologia aplicada i per les orientacions psicoteràpiques, sobretot les relacionades amb la psicoanàlisi. Quant a la psicologia més en general i científica, el pes de la producció americana és cada vegada més fort i, per tant, també ho és el relatiu declinar de l'europea.

Quant a revistes la secció de psicologia de la Universitat de Barcelona, publica des del 1969 un Anuari que, amb dinou números, ha assolit una certa maduresa. La secció de la Universitat Autònoma publica "Quaderns de Psicologia". També "Quaderns de Pedagogia" i "Orientación Escolar" dediquen atenció a temes psicològics.